

Den samskabende kirke?

Ph.d.-studerende, cand.theol.

Lars Buch Viftrup, Aarhus Universitet

Abstract: Co-production has become an important notion within public governance, particularly in municipalities. The Danish Folk Church has a long history of working together with the municipalities and is an institution with many civil resources. Through an empirical study involving the municipality, the church and citizens of Aarhus, this article discusses the implications of co-production for the church and its theology. St. Augustine's concepts of the "City of God", Luther's concept of the "priesthood of all believers" and "vocation" and Luhmann's concept of faith as dealing with "paradox" offer an analytical frame for understanding how the church co-produces the city. The "priesthood of all believers" underlines the "bottom up" character of the congregation and thereby its civil character, while the "City of God" as an ambivalent and paradoxical term for salvation holds together the tensions involved in co-production.

Keywords: Co-production, Church, Municipality, City of God, Paradox.

Indledning

Samskabelse er et begreb, der er skyllet ind over den offentlige forvaltning,¹ og en sådan dagsorden kalder på besindelse og overvejelse. Det gælder også for de parter, der inddrages i samskabelse, idet bevægelsen jo kommer fra den offentlige forvaltning og retter sig mod civilsamfundet. Folkekirken er en del af civilsamfundet, som oplever henvendelser fra kommunen om at deltage i samskabende aktiviteter, og som derfor også må stille sig spørgsmål om, hvorfor den skal samskabe, om hvad og hvordan. Men også, hvad det siger om kirken som aktør. Hvad vil det sige at være kirke?

---

1. Indflydelsen af samskabelsesbegrebet kan tydeligt aflæses i den kommunikation, der kommer fra Aarhus Kommune, se fx: Aarhus Kommune, *Medborgerskabspolitik* (2016); Aarhus Kommune, *Kommune forfra: Aarhus gentænker velfærden* (København: Mandag morgen innovation 2015). Dertil kan man pege på, at borgmester i kommunen, Jacob Bundsgaard, er medskribent af en bog, der i høj grad kredser om samskabelse: Johannes Lundsryd, Vibe Klarup & Jacob F. Bundsgaard, *Rodskud: Venligboere, nærvarme og trivselstanter – Hvordan lokale fællesskaber genskaber velfærden* (København: Gyldendal 2017). Se også: Anders Boisen, *De uformelle byskabere* (Aarhus: Creative Commons 2019).

Samskabelse er nok et nyt begreb, men det dækker over noget, som altid har eksisteret, nemlig det forhold, at forskellige institutioner og organisationer ikke fungerer som isolerede og urelaterede øer, men at de er forbundet, indvirker på hinanden og samvirker om noget, de har tilfælles. Det nye er det “strategiske fokus”, der er kommet på samskabelse.² Folkekirken og kommunerne i Danmark har en lang og fælles forhistorie,³ der gør det oplagt at overveje, hvordan samskabelsesbegrebet ændrer på de dynamikker, der eksisterer mellem disse. Der er en del forskning i relation til de kirkelige organisationers samarbejde med det offentlige system,⁴ i Diakonibetænkningen 2001 kaldet for “velfærdsblandinger”,⁵ mens der endnu kun er få rapporter om samskabelse mellem sogne og det offentlige.⁶ Denne artikel tager således afsæt i en empirisk undersøgelse foretaget i Aarhus af tre grupper (kommune og kirke som institution og borgere som det fælles tredje) med henblik på at udforske relationen mellem byen og kirken fra hver af disse tre systemers perspektiv for derefter at reflektere teologisk over det.

Byen har som teologisk metafor sin rod i Bibelen, der starter i haven og slutter i byen. Med Augustins bog om Guds by, der har præget Luther som augustiner munk, har denne metafor også fortsat sin virkningshistorie ind i den danske folkekirke. Folkekirken og kommunerne har meget tilfælles. De er begge, ligesom byen, nært forbundet med fællesskab. Kommune kommer af “*communio*” og betyder fællesskab, og kirken er blandt andet defineret ved sit centrale ritual, nadveren. Luther beskriver nadveren som fællesskab i byens udtrykte billede, når han om den siger, at den betyder *communio*, som

2. Anne Tortzen, *Samskabelse af velfærd: Muligheder og faldgruber*, (København: Hans Reitzel 2019), 15.

3. Jens Blom-Hansen, *Fra sogn til velfærdsproducent: Kommunestyret gennem fire årtier* (Odense: Syddansk Universitetsforlag 2012); Jørn Henrik F. Petersen, *Fra Luther til konkurrencestaten*, University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences, Vol. 529 (Odense: Syddansk Universitetsforlag 2016).

4. Fx Peter Bundesen, Lars Skov Henriksen & Anja Jørgensen. *Filantropi, selvhjælp og interesseorganisering. Frivillige organisationer i dansk socialpolitik 1849-1990'erne* (Odense: Odense Universitetsforlag 2001).

5. Diakoniudvalg nedsat af biskopperne og Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, *Diakoni – en integreret dimension i folkekirkens liv: betænkning* (Valby: Aros 2001).

6. Der er kommet disse to rapporter: Mette Hjære og Helene E. D. Jørgensen, *Jeg tror simpelthen, at barriererne ligger mellem øerne: En undersøgelse af samarbejdet mellem kommuner og sognekirker på det frivillige sociale område* (Odense: Center for Frivilligt Socialt Arbejde 2017); Yvonne Nielsen Alstrup, *Kirken på landet*, (FUV 2020). Aarhus Stift har reageret på udviklingen ved at invitere til to konferencer med kirkelige og kommunale aktører, “Fælles om det sociale ansvar”, hvorfra der kom to rapporter: <https://www.fællesom.dk>.

kommer af “at Kristus med alle de hellige udgør ét legeme, ligesom indbyggerne i en by udgør ét samfund og ét legeme, og alle borgerne er hinandens og hele byens lemmer”.⁷

Samskabelsesdagsordenen er stærkt knyttet til en ambition om at styrke fællesskaberne, hvilket ikke mindst er en meget stærk tendens i byen, der på grund af accelererende mobilitet, segregering og store forandringer oplever, at netop fællesskaber trues.⁸ Her kommer kirken ind i søgelyset som en af de institutioner, der traditionelt har haft betydning for fællesskaberne. Sogn og kommune er styringsenheder for lokale fællesskaber, der knyttes sammen af en levende vekselvirkning mellem mange forskellige institutioner, offentlige som private. Sogn og kommune har delt geografi i størstedelen af deres fælles historie og udgjort rammen om deres respektive styringsenheder, som har haft overlap i relation til fattigforsorg og skolen:⁹ “... ikke alene er denne lokale dimension central for kirken, som ramme for det religiøse liv i sognet, men den er også en ramme omkring det lokale samfund og udgør et element i hele samfundets struktur og sammenhæng” (Vejrup 2014, 30).

Samskabelsesdagsordenen er medvirkende til, at kirken bliver nødt til at genoverveje sin egen selvforståelse som en aktør i byen, der ikke bare er noget i sig selv, men i sammenhæng med en lang række andre aktører, som kirken deler folkeligt underlag med. Som en kirkelig deltager i undersøgelsen siger: “Det er jo sjovt, ikke, for vi er allesammen kommune, vi er allesammen folkekirke” (9F-M).¹⁰

7. Martin Luther, “En sermon om Kristi hellige, sande legemes højværdige sakramente og om broderskaberne”, *De reformatoriske hovedskrifter: Luthers skrifter i udvalg*, Bind. 1, red. Niels Nøjgaard, Fotografisk optryk. 2. oplag (København: Eksistensen 2017), 130.

8. Se fx Christopher Baker, *The Hybrid Church in the city. Third Space Thinking*, (London: SCM 2007), særligt kap. 3: Hybrid Civil Society and Hybrid Civil Governance.

9. Marie Vejrup Nielsen, “Kirkeindsigt og Udsyn – Kommune og folkekirke”, *Politik årg.* 17, nr. 4 (2014), 28-36 (30): “Selvom sognepræsten i landkommunalreformen i 1855 mister denne faste plads i sogneforstanderskaber, indgår han fortsat i forvaltning af fattig- og skolevæsen. Denne position ændres i 1867, da sognerådene etableres, men præsten er fortsat født medlem af skolekommissionen indtil reformen i 1933”.

10. Artiklen vil bringe en række citater fra den empiriske undersøgelse med angivelse i parentes af workshopnummer (fra 1-14), gruppe (F = Kirke, K = Kommune, B = Borger), identitet på interviewperson (anonymiseret).

Samskabelse – en introduktion

Samskabelse skal i denne sammenhæng forstås som et offentligt styringsparadigme, der dækker over “samarbejde mellem det offentlige og borgere, lokalsamfund og andre relevante parter om at udvikle velfærden for at løse komplekse udfordringer” (Tortzen 2019, 9). Baggrunden for samskabelse er:

- a) *Kompleksitet*: samfundet bliver tiltagende mere komplekst
- b) *Ressourcer*: økonomisk pres for besparelser
- c) *Legitimitet*: faldende opbakning til det politiske system (Ibid., 14).

Den stigende kompleksitet kan iagttages i det forhold, at kommunerne er blevet meget større og dermed mere differentierede. Den voksende interesse for samskabelse falder netop sammen med kommunalreformen i 2007, hvor 277 kommuner blev reduceret til 98 og 13 amter til fem regioner (Hjære & Jørgensen 2017, 5; Tortzen 2019, 18). Dette skal ses i lyset af, at kommunalreformen i 1970 reducerede 1.300 sognekommuner og 86 købstadskommuner til 277 kommuner (Blom-Hansen 2012, 16). Denne udvikling har ført til, at “afstanden mellem politikere, embedsmænd og borgere er øget dramatisk” (Lundsfryd, Klarup & Bundsgaard 2017, 162). Den faldende opbakning til det politiske system kan ses som konsekvens af den øgede afstand og dermed forringede muligheder for at få ejerskab for de politiske processer. Som en politiker i undersøgelsens kommunale gruppe sagde: “Hvis man fra centralt hold tror, at man kan bestemme, så er der altid nogen, der kører udenom, og det tænker jeg er måske en af de vigtige ting, både i medborgerskab og samskabelse og nye politikerroller” (8K-H). Samskabelse handler altså i vid udstrækning om at undgå, at befolkningen styrer udenom det politiske, fordi den ikke oplever ejerskab for de politiske processer. Når borgerne inviteres til at deltage i velfærdsproduktionen gennem borgerinddragelse og brugerdreven innovation, er der ud over incitamenterne til at skabe innovative løsninger og spare ressourcer et ønske om at mindske den afstand, som er opstået gennem centralisering, for derigennem at genvinde (demokratisk) legitimitet.

Samskabelse hviler på den forudsætning, at forskellige logikker, strukturer og perspektiver formår at finde sammen om fælles løsninger. Som en kommunal deltager i undersøgelsen siger: “Der er noget med, hvad kommunen kan, og der er også noget, som kommunen absolut ikke kan” (8K-H). Forskellene i rammer, logikker, sprog, kultur og organisation peger på begrænsningerne for de enkelte aktø-

rer og potentialet ved at samarbejde: "Det handler om at forløse det potentiale, der opstår i erkendelsen af ens egen utilstrækkelighed".¹¹ Forhåbningen er, at samarbejde på tværs af forskellene muliggør innovative løsninger (jf. brugerdriven innovation), der formår at komme hele vejen rundt om en given problemstilling. En af de afgørende konsekvenser ved samskabelse er således at bringe velfærden ud af et lukket kommunalt/offentligt perspektiv. Velfærden er sagen i centrum (Tortzen 2019, 64; Hjære & Jørgensen 2017, 12-17), og kommunen skal derfor som en af de mange aktører søge samarbejde med de andre om den fælles velfærd.

Samskabelse handler derfor i høj grad om at mobilisere ressourcer. "Mobiliseringen af civilsamfundet rummer kimen til at revolutionere organisationer og institutioner nedefra" (Lundsfyrd, Klarup & Bundsgaard 2017, 45). Ressourcerne ligger forankret i det offentlige såvel som alle andre dele af samfundet, både socialt, økonomisk, symbolsk og fysisk. Det kan være familieliv, venskaber, arbejdspladser, foreningsliv, lokalsamfund, fællesskaber, økonomi, institutioner, bygninger (en god bolig, god arkitektur), mødesteder (offentlige pladser, legepladser, parker) og infrastruktur (tilgængelighed, adgang, mobilitet). At *identificere, mobilisere, koble og facilitere* ressourcer i forhold til de relevante problemstillinger bliver således den kommunale medarbejders rolle, når det drejer sig om at lede samskabelsesprocesser.

I sin mest ambitiøse form tager samskabelse udgangspunkt i, at samarbejdspartnere både *co-initierer, co-designer og co-implementerer* velfærden, hvilket betyder øget indflydelse fra civilsamfundet, men et kontroltab for det offentlige. Reelt er de fleste samskabelsesinitiativer initieret og designet af det offentlige med individuelle borgere som co-implementatorer, hvilket indikerer en høj grad af kontrol for det offentlige og en lille grad af indflydelse for borgerne. Den typiske samskabelse er individuel, top-down og implementerende (Tortzen 2019, 31-34). Når Lundsfyrd mfl. skriver, at mobilisering af ressourcer i civilsamfundet rummer "kimen" til at revolutionere institutioner, så er det netop fordi, der er lang vej til at forløse det potentiale, som der hævdes at være. Og der er også en bred erkendelse af, at kommunerne endnu har meget at lære i forhold til at samskabe.

Skanderborg Kommune er en af de kommuner, der har slået sig op på samskabelsesdagsordenen.¹² I Skanderborg kalder de det for

---

11. Marie B. Holdt mfl., *Samskabelse eller samarbejde? Forskelle, fordele og fremgangsmåder* (København: Ingerfair 2014), 8.

12. Se fx Eugene Guribye, "Co-creation of Linking Social Capital in 'municipality 3.0'", *Journal of Civil Society* 14, 1 (2018), 77-93.

Kommune 3.0, fordi de ser samskabelse som en videreudvikling af to tidligere faser af kommunal styring.¹³

I den første fase, Kommune 1.0, som er tiden frem til kommunalreformen i 1970, er kommunen en *myndighed*, der ser borgerne som undersåtter. Politikerne skal afgøre enkeltsager og sikre retfærdig behandling inden for de gældende regler. I den anden fase, Kommune 2.0, som er tiden fra 1970 til kommunalreformen i 2007, er kommunen en *organisation*, der ser borgerne som kunder, der skal serviceres ud fra kriterier om kundetilfredshed og effektivitet. Dette er en periode, hvor velfærdsstaten udbygges markant. I den tredje fase, Kommune 3.0, som er tiden siden kommunalreformen i 2007, bliver kommunen opmærksom på sig selv som *lokalsamfund*, hvor den bliver optaget af at identificere og mobilisere ressourcer hos alle og bringe dem sammen om fælles løsninger. Kommunen samskaber. Dette er en periode, hvor velfærdsstaten kommer under pres som en konsekvens af en global udvikling, hvor stater og dermed kommuner står i konkurrence med andre stater og kommuner om at tiltrække virksomheder.¹⁴

I forhold til de tre faser er det vigtigt at sige, at de ikke afløser hinanden i den forstand, at den første forsvinder, og den næste tager over. Derimod er der tale om en udvikling, hvor det nye paradigme lægger nye lag til den kommunale forvaltning. Samskabelse er derfor langt fra altid den rette måde at samarbejde på: "Samskabelse er blot én måde at samarbejde på – og det er ikke altid den bedste form" (Holdt, 2014, 8). Den offentlige forvaltning skal derfor altid vurdere, hvornår det er på sin plads med den ene, anden eller tredje tilgang.

Modellen for Kommune 3.0 har provst i Aarhus Nordre Provsti Esben Thusgård forsøgt at oversætte til folkekirken. Som en offentlig myndighed, der er styret og reguleret af Folketinget, gennemgår folkekirken en lignende udvikling.¹⁵ Thusgårds pointe er, at folkekirken – som kommunen – skal ændre optik, så dens perspektiv ikke alene må være internt i det kirkelige system som en myndighed, der skal sikre rettigheder, og en organisation, der leverer kirkelige serviceydelser til medlemmerne, men at den må se sin rolle som medskaber af det fælles samfund: "Folkekirkens legitimitet kan her ikke længere aflæses af antal medlemmer eller det gennemsnitlige antal deltagere

13. Den tredelte udviklingsmodel minder meget om udviklingen i England, se Gerry Stoker, *Transforming Local Governance. From Thatcherism to New Labour* (New York: Palgrave Macmillan 2004).

14. Ove K. Pedersen, *Konkurrencestaten* (København: Hans Reitzel 2011).

15. Jes H. Rasmussen, "Fra folkekirke til konkurrencekirke", *Religion i det offentlige rum. Et dansk perspektiv*, red. Henrik Reintoft Christensen m.fl. (Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2019).

pr. højmesse, men af, om den gør en forskel i samfundet”.¹⁶ Samskabelse er et begreb, der forsøger at beskrive det komplekse samspil, der foregår i lokalsamfundet mellem meget forskellige aktører, herunder folkekirken.

En empirisk undersøgelse

Metode – data skabt gennem samskabelse

Samskabelse har både rødder i *co-production*, som har fokus på offentlig styring, og “co-creation”, der har rødder i den private sektor, hvor brugere gennem designprocesser bliver involveret i at udvikle og teste produkter sammen med virksomhederne (IDEO.org 2015). Co-production, der tager udgangspunkt i den offentlige styring af velfærdsydelser, har fokus på, hvordan det offentlige med inddragelse af borgere bliver bedre til at løse komplekse udfordringer, spare ressourcer (effektivitets-samskabelse) og ansvarliggøre borgere som medskabere på den fælles velfærd (empowerment-samskabelse) (Tortzen 2017, 18; Lundsfryd m.fl., 2017, 73). Ofte bliver co-creation og co-production brugt i flæng.

Designtænkning henter sin inspiration fra co-creation og ligger til grund for Design Based Research (DBR), som den empiriske data bygger på. “At forskningen er designbaseret betyder inden for DBR-tilgangen, at ny viden genereres gennem processer, som samtidig udvikler, afprøver og forbedrer et design”.¹⁷ Baggrunden for designtænkning er den amerikanske pragmatisme, der kobler praksis og teori.¹⁸ Forskerens rolle er her at undersøge, hvilke teorier der forklarer, at en given praksis virker. DBR har som samskabelse et innovativt element, der hviler på den forudsætning, at der kommer bedre løsninger på komplekse problemstillinger ved at inddrage forskellige aktører, fordi de hver især sidder inde med en domænespecifik viden.

For at få mere viden om, hvad der foregår i samspillet mellem kommune, kirke og civilsamfund, har jeg derfor gennemført en empirisk undersøgelse i Aarhus, der analyserer den viden, der lokalt eksisterer

---

16. Esben Thusgård, “Byen tilhører dem, der tager den til sig”, *Kritisk Forum for Praktisk Teologi* 153 (2018), 62-71 (67).

17. Ove Christensen, Karsten Gynther & Trine Brun Petersen, “Design-Based Research: introduktion til en forskningsmetode i udvikling af nye E-læringskoncepter og didaktisk design medieret af digitale teknologier”, *Tidsskriftet Læring og medier nr. 9* (2012), 1-20 (3).

18. Antje Gimmler, “Pragmatisme og “practice turn””, *Slagmark* 64 (2012), 43-58.

i tre forskellige ekspertsystemer – kommunen, kirken og civilsamfundet – ved at lade tre grupper, der repræsenterer disse systemer, udforske betydningen af by og kirke og sammen på tværs af grupperne skabe projekter, der kan være med til at løse komplekse problemstillinger, de har tilfælles. Byen fungerer her som en fællesramme for borgerne, kommunen og folkekirken.

DBR arbejder med tre faser, *inspiration, idégenerering og implementering*,¹⁹ hvoraf kun de to første faser er udfoldet i empirien. Gennem en række workshops fordelt på to runder udforskede de tre grupper internt deres viden om by og kirke i *inspirationsfasen*, og de mødtes derefter på tværs af systemerne i tredje runde i en *idégenereringsfase*.²⁰ Dette resulterede i to forskellige idéer, et event “Pas på din by” og et fysisk mødested “Den flydende katedral”. I det følgende vil vi se på resultaterne af de to faser.

Kirken som myndighed eller civilsamfund?

Det, der kendetegner byen: Mangfoldighed, mulighed og alle de der ting, det er jo i byens store rum, hvor vi så tænker lokalt i vores lillebitte sogn, der lige er der, hvor der bor 10.000 mennesker, “...” og det er i hvert fald ikke en struktur, der matcher byen (9F-B).

Byen er det mest markante udtryk for den øgede kompleksitet og mobilitet, der kendetegner samfundet og dermed en god ramme for analysen af den kontekst, hvori samskabelse er opstået. Det er ikke tilfældigt, at “retten til byen” og “participation” er store temaer i byplanlægning og bysociologi.²¹ Samskabelse handler om mødet mellem forskellige former for systemer, primært et offentligt “top down-system”, som er bureaukratisk og regelbaseret, og et civilsamfundsligt “bottom up-system”, der er organisk og lyst-drevet. Spørgsmålet er, “hvorvidt folkekirken har status som en sådan myndighed ... Eller om folkekirken primært ses som en del af det generelle civilsamfund” (Vejrup 2014, 31). Når kommunerne bliver spurgt, om de anser folkekirken for at være civilsamfund eller offentlig myndighed, er myndig-

19. Tim Brown & Jocelyn Wyatt, “Design Thinking for Social Innovation”, *Stanford Social Innovation Review* 8,1 (2010), 31-35.

20. Der afholdtes i alt 14 workshops à 2 timers varighed, 8 i første runde, 4 i anden runde og 2 i tredje runde. De blev afholdt i Aarhus i perioden 4. januar til 9. maj 2018. Al data er transskriberet verbatim (406 sider à 2.400 anslag), analyseret og kodet i NVivo.

21. David Harvey, “The Right to the City”, *New Left Review* 53 (2008); Leonie Sandercock, *Cosmopolis II: Mongrel Cities of the 21st Century* (Cornwall: Continuum 2003).

hedsrollen ikke fraværende, men rollen som civilsamfund fylder klart mest (Hjære & Jørgensen 2017, 64-65). Fordi folkekirken både er institution og græsrod, er den, hvis Thusgårds analyse er rigtig, både *myndighed*, *organisation* og *lokalsamfund*. Dermed kan man iagttage nogle af de samme dynamikker indenfor det kirkelige system, som opstår mellem kommunen og de parter, den søger at samskabe med. Dette kan vi iagttage i empirien.

Kirke 1.0: Sognet i centrum

Fra kommunens side er interessen for folkekirken helt klart rettet mod den civilsamfundslige side. Hvor kommunen har været meget stærkt bundet op om “New Public Management og den der meget talstyrede idé om, hvad der er værdifuldt ... så repræsenterer kirken i stedet for monetær kapital ... i højere grad en form for opbygning af social kapital ... en funktion, som den kan løfte, som kommunen som bureaukratisk system qua sin logik ikke forstår” (12K-A). Kommunen løfter sin opgave som en myndighedsramme om fællesskabet ved at støtte civilsamfundslige fællesskaber og får heri øje på folkekirken som en anden institutionelt forankret myndighed med mange ressourcer, der samtidig har en langt stærkere civilsamfundslig karakter

Når kirken iagttager kommunen, møder den først og fremmest et professionelt top-down-system, der tænker overordnet i forhold til hele kommunen. I forhold til dette udfordres folkekirken på sine interne strukturer, der ikke er i stand til at “matche kommunen” (3F-J), og “kirken har ikke noget modsvar til det, der kommer oppefra” (dvs. fra kommunen) (9F-HE). Provstierne, der har størrelsen til at tænke helhedsorienteret, har ikke de samme muligheder som kommunen i forhold til at sætte agendaen ned i systemet, da hver enkelt enhed, sognene, har en stor grad af autonomi. Folkekirken er et “omvendt hierarki”,²² der styres fra bunden af menighedsrådet. Der skal derfor også kæmpes for at afsætte penge til indsatser, der går på tværs af sogne. Prøver provstierne på at samle ressourcer til fælles indsatser, risikerer de at få “skyld for at være centralistiske” (3F-JE).

Kirkens stærkeste pejlemærke ved siden af forkyndelsen er ubestridt “den lille enhed”, sognet,²³ som har til formål at sikre den lokale til-

22. Kurt Klaudi Klausen, “Lederskabet og de store omstillinger: Kommunerne, politiet og folkekirken i reformernes smeltedigel”, *Ledelse & Erhvervsøkonomi* 70, nr. 4 (2006), 179-188 (186).

23. En af de kirkelige deltagere henviste til *Udvalget for en mere sammenhængende og moderne styringsstruktur i folkekirken*, der havde den lille enhed, sognet, som et stærkt pejlemærke for folkekirken.

knytning og den civilsamfundslige, bottom-up-karakter. Men undersøgelsen viser, at der her også er udfordringer. “Det er jo et helligt synspunkt, at det skal gro nedefra”, siger en kirkelig aktør, men fortsætter: “Hvad pokker gør vi så, når det ikke gror nedefra” (3F-HE)? Som det indledende citat om byens store rum viser, er der strømninger i det komplekse og mobile samfund, som sognene vanskeligt kan opfange, hvorved kirken mister kontakt til befolkningen. Der udtrykkes behov for at styrke *lægfolket*, kirkens bottom-up-ressource, ligesom den lave stemmedeltagelse ved menighedsrådsvalg ifølge en borger også vidner om et svagt demokrati: “valgdeltagelsen til menighedsrådet, den er så lille ... Netop fordi vi i dagligdagen ikke bruger kirken, så får vi heller ikke stemt til menighedsrådsvalg og andet, og vi får ikke indflydelse på det. Så det vil sige, at det bliver meget nogle små snævre cirkler, som der udpeger” (11B-AM). Dette illustreres af, at de kirkelige deltagere siger “vi”, mens borgerne og de kommunale deltagere siger “de” om kirken: “Der er ikke nogen, der forstår sig selv som en del af kirken, hvor de faktisk kan gå ind og gøre noget” (9F-T), bemærker en kirkelig deltager. En borger siger således, at han ikke tror, han kan komme på noget, “der på nogen måde kunne påvirke eller ændre nogen ting” (6B-AM). Danskerne er ikke vant til at betragte kirken som noget, de har eller skal have indflydelse på: “Alle tiltag, der er gjort i forhold til at få menigheden til at bære med, de er strandet (9F-B)”. Det får en kirkelig deltager til at konkludere, at “det er måske, fordi man tænker, at det er en institution” (9F-M). Der er altså nok en forestilling om, at kirken vokser op fra neden gennem sin sognemæssige strukturering, men kirken som sogn er kun i et vist omfang i stand til at koble sig på byens mobile og mangfoldige rum og dermed “mobilisere” bottom-up-ressourcer. Sognet er som styringsenhed i høj grad forbundet med kirke 1.0.

Kirke 2.0: Nye aktører kommer til

Mens folkekirken har en stærk institutionel karakter, er der også mange eksempler på, at kirken iagttages som “organisation”. Mens bygningen af nye kirker har været stærkt faldende,²⁴ trods fortsat urbanisering, så har der fundet en massiv udbygning af sognegårde og kirkecentre sted de seneste 30 år. De har udbygget servicen, men også skabt en bevægelse mod, at alt skal eller kan ske i kirkens egne bygninger: “Nu gør vi det hele hos os selv (9F-T)”, hvilket får nogen til at tale om kirken som en “klub” (9F-B). Det er udtryk for en styrkelse

24. Se <http://kirkearkitektur.dk/kirker-bygget-siden-1960/fordelt-pr-aarti.html> (besøgt 10.05.20).

af det civilsamfundslige element i kirken. Der er brug for frivillige til at støtte de mange aktiviteter, og der kommer flere deltagere i kirkens aktiviteter.²⁵ En borger udbryder, at hun er overrasket over, hvor meget der sker i kirken, mens en anden er overrasket over, hvor gode fællesskaber, hun har oplevet i kirkerne, når hun har sunget med sit kor rundt omkring: “Der har jeg i hvert fald været meget meget positivt overrasket alle de steder, jeg er kommet, over, hvor rummelig og inkluderende, altså hvor indbydende man er. Og hvor gode fællesskaber der er der” (11B-C). Men serviceydelser går primært én vej, fra institution mod bruger. En borger udtrykker således, at selvom det er fantastisk med de mange aktiviteter, er der “jo ikke tale om interaktion (med byen), det er jo et tilbud, de (kirken) har – og måske er det der, det strander” (5B-K)? Folkekirken har således taget del i den uddifferentiering og dertilhørende øgede kompleksitet, som kendetegner Kommune 2.0, hvor systemerne “produktudvikler” og breder sig over stadigt flere ydelser som svar på brugernes behov, men de har også skabt et øget fokus på kirken selv som aktør med en stigende professionalisering til følge, der sikrer kontrollen med produkterne, og samtidig lukker kirken af fra de øvrige aktører i lokalsamfundet.

Kirke 3.0: At åbne fællesskaber op

Ud fra en samskabelsestanke bliver udfordringen at åbne for indflydelse fra brugerne, i dette tilfælde menigheden, og udfordringen bliver at identificere og koble ressourcer på tværs af systemerne. Udgangspunktet synes at være en opfattelse af, at ikke bare kirken, men fællesskaber og systemer lukker sig om sig selv. En borger siger: “Kan vi næsten ikke konkludere i forhold til disse ord og i forhold til det, vi snakkede om lige før, så er kirken lidt for isoleret, er det ikke det, vi siger” (5B-K)? På lignende vis siger en kirkelig deltager om de kirkelige fællesskaber: “Jeg synes jo så tit, det lukker sig om sig selv” (10F-KT). Det gælder måske som kirke overfor det øvrige samfund, men ifølge en kirkelig deltager også i samspillet mellem de forskellige kirkelige aktører, hvor hun efterspørges, at “vi kunne være en eller anden form for bindeled til hinanden” (4F-M). I en sådan kontekst er det ikke underligt, at et gennemgående tema i undersøgelsen er behovet for at *åbne op* for fællesskaberne, så de i højere grad mødes på tværs. “Jeg tror meget, det er at åbne fællesskaberne op” (8K-E), siger en kommunal deltager. En anden udtrykker klart et ønske om, at kirken gerne må være mere udfarende “udenfor matriklen” (8K-KA) i overensstemmelse med de borgere, der savner mere *interaktion* mel-

25. Marie Thomsen, “Et åbent hus med mange indgange” (Aarhus Universitet 2014).

lem kirken og byen. En kommunal deltager reflekterer over religion som en del af et sekulært samfund og udtrykker: “De er jo også en del af vores samfund og en del af dem, som også skal være med til at løse de udfordringer, der er” (7K-MI).

Kommunens henvendelse om samskabelse med folkekirken udfordrer således folkekirken til “samskabelse” mellem kommune og kirke, hvor kommunen repræsenterer indflydelsen “ovenfra” og kirken indflydelsen “nedefra”, hvilket nødvendiggør en refleksion over forholdet mellem top-down og bottom-up-systemerne i kirkens egen struktur. Det er ikke uden problemer, fordi den folkelige kobling kan være svækket eller præget af institutionalisering (kirke 1.0) eller en forbrugerkultur (kirke 2.0). Folkekirken er således ikke blot et civilsamfundsligt fællesskab, der bliver inddraget i kommunale samskabelsesplaner. Den er selv en offentlig institution med behov for at mobilisere civilsamfundslige ressourcer.²⁶ Kommunens henvendelser om samskabelse åbner således op for refleksioner over, hvordan kirken samskaber inden for sin egen sektor.

Teologiske overvejelser

Samskabelse i folkekirken

Samskabelse udfordrer kirken til at reflektere over sin ekklesiologi: Hvad er kirke? Hvem er kirke? Hvordan er man kirke? I kirke 1.0 er der nogle formelle kriterier for medlemskab, hvilke rettigheder der følger med, og hvem der gør hvad. Gudstjenester og kirkelige handlinger står helt centralt. Alle er i en luthersk kirke “præster”, men nogle få er kaldet til at forkynde og forestå sakramenterne.²⁷ Det er en meget egalitær tænkning, hvor alle står helt lige, hvad det grundlæggende angår, den kristnes status som præst, mens embedet er en praktisk ordning. Samskabelse i denne kontekst vil i høj grad handle om, at præst og menighed er sammen om at fejre gudstjenester. Gudstjenesten er derfor også i høj grad præget af salmesang, menigheden

26. Ressourcetænkningen omkring de frivillige som civilsamfundsressourcer er naturligvis problematisk. Er man en frivillig ressource i kirken, eller er man bare menighed? En af de kirkelige deltagere beklager sig således over kommunens omfavelse af frivillighed: “frivillighed er blevet fuldstændigt captured og ikke mindst af kommunens mange planer” (2F-KH).

27. Martin Luther, “Til den kristne adel af den tyske nation om reformation af kristenheden”, *Evangelium og samfundsliv: Luthers Skrifter i Udvalg*, Bind 4, red. Torben Christensen (København: Eksistensen 2018), 46-48.

skal rejse sig med mellemrum og bevæge sig op til alteret for at modtage nadver. Man kan hævde, at kirken i sin gudstjeneste udtrykker samskabelse, det fællesskab, der opstår af at høre de samme ord, synge de samme salmer og deltage i fællesskabsritualet, nadveren.

I kirke 2.0 kommer der flere aktører til. Der ansættes kirke-kulturmedarbejdere, funktionspræster, diakoner, kommunikationsmedarbejdere, daglige ledere og andre specialister,²⁸ der kan skabe et mere differentieret udbud, men det er stadig specialisterne, der i høj grad initierer og designer produkterne, mens menigheden co-implementerer, ofte i en relativt passiv rolle som tilhører. Denne udvikling skal råde bod på den vigende folkelige tilknytning i et tiltagende komplekst samfund. Det var de diakonale organisationer, der i forbindelse med den første industrialisering tog initiativ til at gøre noget for de fattige i byen, og som således var "first movers" i kirke 2.0. De udviklede strukturer, der egnede sig til byen, og lod sig ikke begrænse af de små sogne. De var i stand til at agere hurtigt og relevant i forhold til store sociale problematikker i den tiltagende komplekse by. De var forløbere for velfærdsstaten, som siden enten opslugte dem eller fandt hybride løsninger mellem det offentlige og civilsamfundet, de såkaldte velfærdsblandinger. Kommunerne profiterer af at støtte kirkelige organisationer, der har en høj grad af "fleksibilitet" (12KC-H) og evne til at mobilisere. Noget af det samme kan siges om de kirkelige børne- og ungdomsorganisationer. Her kan man også tale om samskabelse, idet disse bevægelser i høj grad var lægmandsbaseret med en høj grad af "empowerment" som konsekvens, både i forhold til slutbrugerne, de udsatte og børnene, men også de lægfolk, der gennem deres ansvar for forkyndelse og fortolkning blev myndiggjort. Med strukturkommissionen kom den formelle folkekirkstruktur ind i kampen med udviklingen af funktionspræster, der skulle varetage opgaver, der ikke kunne rummes i en sognestruktur. Kirke-kulturmedarbejderne er udtryk for, at også sognene er gået ind i kampen om at differentiere. Her er slutbrugerne primært co-implementerende, og der er derfor også en mindre grad af empowerment involveret. Der er dog også udviklet mange nye former for gudstjenester og aktiviteter, der i højere grad involverer brugerne: lystænding, pilgrimsvandring, meditation, natgudstjenester og meget mere. Man kan sige, at bevægelsen mod kirke 3.0 har været på vej længe.

---

28. Denne udvikling blev for alvor sat i gang eller understøttet af Strukturkommissionen, der blev nedsat i 1964 og fremkom med sine anbefalinger i 1971, i tiden omkring den første store kommunalreform, se fx Tine Reeh, "... i pagt med tidens ændring og den rivende ændring af samfundets struktur", *Dansk Teologisk Tidsskrift* 75,1 (2012), 2-19.

Kirken har således altid været samskabende i en eller anden forstand som en offentlig myndighed, der skaber grobund for civilsamfund i nært samarbejde med øvrige samfundsinstitutioner. Det nye er således ikke, at kirken skaber by sammen med det offentlige, det private og det øvrige civilsamfund, men de vilkår, hvorunder der samskabelses – størrelsen og kompleksiteten på samfundsenheder og systemer, hastigheden, hvormed udviklingen går, og mangfoldigheden af impulser, der skal reageres på. Menighedsrådene står i dag som garant for lægfolkets indflydelse på folkekirken, men sidder med nogle administrativt komplekse opgaver, der primært tiltrækker en ældre befolkningsgruppe, som ikke er repræsentative for hele befolkningen. Ud over dette er det meget vanskeligt i dag at få indflydelse i folkekirken som en “almindelig præst”.

Men hvad kan kirke 3.0 så være? Der er to hovedspor at forfølge, som jeg her vil kalde en intern og en ekstern samskabelse. Den første kan handle om, at det almene præstedømme i højere grad involveres i udviklingen af kirke fra designfasen og hele vejen igennem. Hvordan styrker man bevidstheden hos de godt fire millioner medlemmer af den danske folkekirke om deres medskabende rolle i kirken? For det andet kan det handle om, at kirken i højere grad søger samarbejde og partnerskaber med andre aktører i byen – som *en bevidst strategi*, om man vil, der tager højde for det komplekse samfunds udfordringer.

Fra Augustin til Luther

Augustin har præget tænkningen omkring kirkens forhold til samfundet med sin tanke om Guds stad og denne verdens stad. I den konkrete by er de to stæder ganske vist sammenblandet, så man kan aldrig vide, hvem der tilhører Guds stad, og kirken kan derfor heller ikke stilles lig med Guds stad.²⁹ Guds stad er i Guds hænder, det er en eskatologisk figur, der giver håb om en fremtid, hvor byen ikke længere præges af lidelse, undertrykkelse eller ensomhed, men af Guds fred. Augustin bliver imidlertid konfronteret med det paradoks, at nok var de kristne *fremmede* på denne jord, der vandrede som pilgrimme mod den evige stad (1 Pet 2,11), men så længe de stadig var på jorden, måtte de forholde sig til denne verdens stad, ikke mindst da kristendommen var blevet en statsreligion. Den re-

29. Ole Thyssen, “Det filosofiske blik: Europæiske mestertænkere” (København: Information 2012), 167: “Da social orden er nødvendig, mens sjælen er i udlændighed, må øvrigheden adlydes som indsat af gud, indtil forløsningen og evigheden indtræder. Selvom der er forskel på Guds og Babylons fred, vil Augustin ikke foragte den sidste, som er vigtig for alle, så længe ‘de to samfundsdannelser er blandet sammen’ (19, 26)”.

lative fred, som denne verdens stad var i stand til at tilvejebringe, skulle de kristne derfor glæde sig over og støtte op om ved at være lydige over for den verdslige øvrighed. Man var nødt til at indrette sig midlertidigt i denne verdens stad, indtil man nåede det endelige mål. Det er dette perspektiv, som har fået Richard Sennett til at kritisere kristendommen for at have et "indre" fokus, der gør den konkrete by til en skyggeverden af mindre betydning med store konsekvenser for byplanlægning til følge.³⁰

Luther fortsatte den Augustinske by-tænkning, som også det indledende citat om nadveren bevidner. Relationen mellem de to stæder bærer imidlertid ikke længere præg af det stærke modsætningsforhold, men derimod "en forståelse af Guds dobbelte styring af verdens dels gennem sit ord, dels gennem verdslig magt".³¹ Det afspejler naturligvis den udvikling kristendommen har gennemgået fra at være en forfulgt minoritetsreligion til at være den eneste religion gennem århundreder og dermed en kulmination på kristendommens indflydelse på samfundet. Men der ligger også en inkarnatorisk pointe i dette, som rækker ud over dette og kan være et pejlemærke i et sekulært, pluralistisk samfund. Retfærdiggørelsen hørte for Luther tæt sammen med en genoprettelse af forholdet til skaberværket. Retfærdiggørelsen åbner for "den frikendte synders blik mod verden" (Holm 2017, 93). Den radikale syndsforståelse og vægtlægning på Gud som den aktive part i frelsen åbner på paradoksal vis op for "en positiv forståelse af livet i verden" (Ibid.). Det kommer til udtryk i nadverforståelsen, der er direkte forbundet med verden udenfor. Det guddommelige nærvær begrænses ikke til nadvelementerne, men udvides til at "gælde hele den skabte verden" (Ibid., 96). I stedet for den stærke modsætning mellem Guds og denne verdens stad, som Augustin beskriver, så bliver Guds stad nu forudsætning for den kristnes engagement i denne verdens stad som det sted, hvor Gud viser sig, øser ud af sine gaver og kalder den enkelte til i kald og stand at virke for det fælles bedste. "I kald og stand handlede den enkelte som Guds medarbejder i den fortsatte skabelse" (Petersen 2017, 17).

Dette nye fokus på den ordinære og ydre virkelighed kommer også til udtryk i *det almene præstedømme*, der betød afskaffelsen af et mellemled mellem den enkelte og Gud og dermed et "break with the

---

30. Richard Sennett, *The conscience of the eye: The Design and Social Life of Cities* (New York: W.W. Norton & Company 1992), 10-19.

31. Holm, Bo Kristian, "Det onde jeg og den gode verden", *Reformationen: 1500-tallets kulturrevolution: Europa*, red. Ole Højris & Per Ingesman (Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2017), 85-104 (101).

idealized life of isolation in the abbey”.³² I den sociale hverdag, som i stedet kom i fokus, fordi den enkelte her kunne udøve sin myndighed som præst, fik husholdningen en central placering. Husholdningen var på Luthers tid den grundlæggende enhed i samfundet, hvor byen blev forstået som “en samling af huse” (Korsgaard 2006, 135). Samtidig så Luther samfundet som delt mellem tre stænder, den politiske, den økonomiske og den religiøse.³³ De tre stænder udgjorde i kraft af deres forskellighed et samlet hele, men forstået som koncentriske cirkler, alle borgere på forskellig vis var en del af. De tætte bånd, der i dag består mellem kirke og folk i Danmark, skal ses i det lys. Og det viser, i hvor høj grad det religiøse har været vævet ind i samfundet,³⁴ et forhold, der med en sekularisering, der har forvist det religiøse til individet og det indre, har ændret sig markant. Det er blevet meget vanskeligere at forstå kirkens eller det religiøses relation til resten af samfundet.

Samskabelsesdagsordenen opstår som en konsekvens af en konkurrencestat, der skal mobilisere ressourcer og skabe dynamik og udvikling. Denne stat “har et langt mindre sammenfald med det lutherske idéunivers” (Petersen 2017, 176),³⁵ der er meget mere på linje med den traditionelle velfærdsstat, der var et “politisk-kulturelt projekt, der hvilede på en moralsk-eksistentiel opfattelse af fremtidens menneske, dvs. velfærdsstaten som en kulturinstitution, der skulle skabe fremtidens menneske og samfund” (Ibid. 163). Det paradoksale er, at netop samskabelsesdagsordenen åbner for en ny potentiel involvering af det religiøse som én blandt mange aktører i byen, hvor det religiøst-moralske projekt ikke blot er afløst af et sekulært-moralsk projekt, men af gensidigt forbundne og uddifferentierede sektorer.

32. Bo Kristian Holm & Nina J. Koefoed, “Studying the Impact of Lutheranism on Societal Development. An Introduction”, *Lutheran Theology and the Shaping of Society: The Danish Monarchy as Example*, red. Bo Kristian Holm & Nina J. Koefoed (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 2018), 9-24 (21).

33. Se fx Heinz Schilling, *Martin Luther: en rebel i en opbrudstid* (København: Kristeligt Dagblads Forlag 2014), 488 ff.; Ove Korsgaard, “Fra religion til nation i den kollektive identitet i Danmark”, *Udfordringer til folkekirken: Kirken – staten – folket*, red. Jens Holger Schørring & Jens Torkild Bak (København: Forlaget Anis 2006), 143 ff.; Jørn Henrik Petersen, *Luthers socioetik og det moderne samfund* (Odense: Syddansk Universitetsforlag 2017), 60.

34. Petersen (2017), 17: “I kald og stand handlede den enkelte som Guds medarbejder i den fortsatte skabelse”.

35. Korsgaard (2006), 148: “Det ville være til samfundets fordel, hvis alle individer følger egne interesser. En såre uluthersk måde at betragte samfundet på”.

Fra Luther til Luhmann

Religion har med Luhmanns terminologi at gøre med det transcendentets forhold til det immanente. Det er den viden, vi har om det, vi aldrig kan komme til at vide noget om,³⁶ det, vi kalder tro. Ethvert andet system vil sige, at vi må vælge mellem det transcendentte eller immanente. Ifølge den traditionelle sekulariseringstese kan vi ikke vide noget om det transcendentte og må derfor vælge det immanente. Det religiøse system vælger ikke side, men tematiserer relationen. Dens funktion er at håndtere paradokser (Qvortrup 2012). Det, vi ikke kan vide noget om, kan vi naturligvis ikke vide noget om. Men vi kan vide noget om, hvordan det er at være menneske under nogle vilkår, hvor der er noget, vi aldrig kommer til at vide noget om. Religionen tematiserer med andre ord en viden om, hvordan det er at tilhøre Guds stad og denne verdens stad, at være fri og bundet, synder og retfærdig på en og samme tid. Den religiøse optik kan således ikke løsrives fra det, der foregår i byen. Kristendommen blev på Augustins tid anklaget for at være årsag til Roms fald og de-urbaniseringen, fordi Guds stad gjorde denne verdens stad til en skygge i forhold til Guds stad. Man svigtede i sidste ende paradokset. Denne kritik vendte med oplysningstiden tilbage og lever stadig den dag i dag i den traditionelle sekulariseringstese, der blot har vendt det på hovedet og sat det religiøse hen i mørket.

Samskabelse handler, som nævnt i indledningen, i høj grad om at koble forskellige logikker, der er indlejret i forskellige organisationers og sammenhænges måde at arbejde på og tænke på. Her opstår der ting, som ikke går op, og dilemmaer og grundlæggende modsætninger mellem logikker, der ikke forstår hinanden. I Luhmanns systemteori bliver andre systemers kommunikation beskrevet som "støj", som de enkelte systemer ikke desto mindre er nødt til at reagere på, eventuelt ved at skabe strukturelle koblinger, hvor repræsentanter for de andre systemer kan hjælpe med at oversætte, hvad de andre mener.³⁷ Et socialt system er indrettet på at vælge den ene side af en binær pol. Hvis det forsøger at forstå den anden side, støder det på et paradoks, og man kan ikke reducere kompleksiteten eller træffe beslutninger på paradokser. Så derfor må man vælge. I en tværsektoriel samskabelse vil de enkelte systemer blive konfronteret med paradokserne, og de vil derfor enten vælge at trække sig eller lære at håndtere det "kontroltab", som samskabelse medfører.

36. Lars Qvortrup, *Paradokshåndtering og ritualproduktion: Tro som vidensform* (København: Anis 2012), 8.

37. Se fx Lars Qvortrup, "Kirke, medier og offentlighed", *Udfordringer til folkekirken*, red. Jens Holger Schørring & Jens Torkild Bak (København: Anis 2006), 91-130 (111-114).

Så spørgsmålet er, om ikke der i det hyper-komplekse samfund, hvor der er behov for, at de ekstremt komplekse systemer samarbejder på tværs om det fælles samfund, også er behov for religiøse iagttagelser, der ikke skal vælge mellem at lægge det transcendent eller immanente hen i mørket, men i stedet tematiserer relationen? Kristendommen burde have en fordel i en samskabelsesdagsorden, ikke kun fordi den som civilsamfundsinstitution lever i kraft af motivationen nedefra, men fordi den er vant til at håndtere paradokser og dermed gå ind i sammenhænge, hvor forskellige logikker mødes og man derfor ikke har fuld kontrol over udkommet: “Netop den religiøse kommunikation har ressourcer og potentiale til at åbne muligheder for kommunikationen mellem forskellige systemer, uden at forskellene ophæves”.³⁸

Byen er utrolig interessant og paradoksal som teologisk frelsesmetafor, fordi den kobler menneskets ypperste skaberkraft med Guds. Den lutherske teologi forudsætter en skarp afstandstagen til menneskets medvirken til frelsen. Byen kan således ikke forstås som en metafor for, at mennesket og Gud samvirker om frelsen. Den vil altid helt og fuldt være Guds handling. Derfor hedder det ifølge Augustin *Guds* stad. På den anden side har den lutherske teologi også en stærk opvurdering af hverdagen og den betydning, som selv den mindste i kald og stand har for hele byens ve og vel. Sat fri af nåden slipper den enkelte for at bruge sin kræfter på det, der ikke ligger i menneskets magt, frelsen, og kan i stedet bruge sin energi på den aktuelle by. Arbejdet og hverdagen bliver dermed “den egentlige gudstjeneste”.³⁹ Dermed giver det mening at bruge en frelsesmetafor som *staden*, det samlede udkomme af alle borgeres anstrengelser, det fællesskab, der opstår, når man skaber noget sammen på tværs af forskellige indsigter, evner og bidrag. Det religiøse sprog som et paradoksalt sprog kan ikke blive meget tydeligere.

Denne verdens by er byen under syndens betingelser, hvor systemerne ikke forstår hinanden og lukker sig om sig selv, og ligeså vel som tryghed og fællesskab kan ende med at skabe utryghed og ulighed. Denne ambivalens løber midt igennem alle systemer i byen, inklusive det kirkelige, og kalder alle til at vedblive med at mødes på kryds og tværs og opdyrke sansen for det, der skabes i mødet. Kirkens marginaliserede rolle, som uddifferentieringen resulterer i, risikerer at have den effekt, at kirken lukker om sig selv. Kirken risikerer at fokusere på de kirkeprofessionelles specialiserede sendelse

38. Inger Lundager Knudsen, *Religiøs og teologisk kommunikation: Luhmann om religion, samfund og massemedier* (København: Anis 2009), 293.

39. Hans Raun Iversen, *Ny praktisk teologi: Kristendommen, den enkelte og kirken* (København: Eksistensen 2018), 432.

og helt miste sprog for, hvordan alle byens borgere sendes af Gud gennem deres vidt differentierede og specialiserede bidrag til byen. Det almene præstedømme og Guds kald i hverdagen, hvad end man laver, er stærke teologiske pejlemærker for den kirke, der i sit samspil med byens øvrige aktører ikke kan reducere Guds nærvær til det, der sker i kirken. Når kirken i dag samskaber, må det således være ud fra en anerkendelse af, at kirken som institution indgår i en helhed, byen, hvori alle bidrag har værdi i en gensidig vekselvirkning. I stedet for at afgrænse sig fra de andre eller det sekulære, er det kirkens opgave at bidrage med teologiske iagttagelser af byen, og tage del i samtalerne om, hvordan det fælles skal håndteres – med en klar bevidsthed om den enkelte sektors begrænsninger og særlige ressourcer.

Udfordringerne ved byen må således ikke føre til en afstandtagen til byen, men et engagement i at gøre den bedre. Der er håb for byen, ikke kun som løftet om en hinsides frelse, men som det sted, hvor Gud kalder os til at virke for hinanden i en erkendelse af, at vi alle er hinandens forudsætninger. Det er motivationen bag diakonale organisationer, trøsten, når man mister, viljen til at fortsætte, når alt håb synes ude og evnen til at se det værdifulde i det menneske eller den natur, som økonomisk eller politisk ikke har værdi. Der er brug for håb i byen, som er noget helt andet end flugt: "Håbet om en fremtidig fuldendelse er ikke ... en fortrøstning til et fjernt hinsides, der lammer dennesidige kræfter. Tværtimod er det en kilde til evig protest mod tingene, sådan som de er".⁴⁰ Kirken er ikke en kirke for sig selv, men kirke for og som en del af sin by. Den skaber by. Sammen med alle de andre.

---

40. Jörg Lauster, *Evig protest: Reformation som princip* (København: Eksistensen, 2018), 80.